

Pristatė užbaigtą partizaninių kovų istorijos enciklopediją

SKAITYMO MALONUMAS

Šiomet Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras išleido ketvirtą – paskutinę enciklopedinio leidinio apie Lietuvos partizanų kovas knygą – „Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritis“ 2-ąją dalį.

Čia pateikiami mūšiai ir kautynės, vykusios Žaliosios rinktinės Vytauto ir Algimanto apygardų teritorijose.

Birželio 14 dieną šį leidinį Kupiškio viešojoje bibliotekoje visuomenei pristatė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vyr. istorikės Rūta Trimonienė ir Dalia Urbonienė, šio, atlaso forma pateikto, leidinio vienos iš autorių.

Banguolė
ALEKNIENĖ-ANDRIJAUSKĖ

KNYGŲ STRUKTŪRA IR KONTEKSTAS

Leidinyje sukaupia ir suklasifikuota daug išsamios informacijos: Lietuvos laisvės kovotojų žūties datos, vietos ir aplinkybės.

Pasak R. Trimonienės, jis esmingai papildytas žemėlapiais, kuriuose pažymėtos minimų kautynių vietos, jų metai ir aprašymo numeriai. Leidinys iliustruotas archyvinėmis Lietuvos partizanų ir jų kovą įamžinančių memorialų, paminklų ir kitų atminimo ženklų nuotraukomis, pateikiami išsamūs iliustracijų aprašai ir asmenvardžių rodyklė. Ši knyga padės išsamiau susipažinti su Lietuvos partizanų kova, geriau suvokti laisvės kovos mastą ir netektis.

„Lietuva, kai vyko partizaninis karas, buvo suskirstyta į tris dalis: Pietų Lietuvos partizanų sritį, vadinamą Nemunu, Vakarų Lietuvos sritį, vadinamą Jūros dalimi, ir labai didelę teritoriją apimančią Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritį.

Aš dalyvavau rengiant visas partizaninių kovų atlaso knygas. Pirmą knygą (2008 m.) buvo skirta Pietų Lietuvos partizanų sričiai, į kurią įėjo Dainavos (žymiausias partizanų Adolfas Ramanauskas-Vanagas) ir Tauro apygardos. Antra knyga skirta Vakarų Lietuvos partizanų sričiai, į kurią įėjo Kęstučio (žymiausias partizanų Jonas Žemaitis-Vytautas, kuris buvo paskelbtas 4-uoju Lietuvos

Leidinius apie Lietuvos partizanų Kupiškio viešojoje bibliotekoje pristatė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojos – vyr. istorikės Rūta Trimonienė (kairėje) ir Dalia Urbonienė.

prezidentu), Prisikėlimo ir Žemaičių apygardos. Trečiąją Lietuvos apėmė Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritis.

Čia buvo 4 apygardos, o Biržų krašte veikė nepriklausanti jokiai apygardai vadinamoji Dariaus ir Girėno rinktinė. Ji 1950 metais prijungta prie Vyčio apygardos.

Šiaurės rytų partizanų sritį mes skėlėme į dvi dalis. Pirmą dalį išleista 2014 metais. Ji apėmė Didžiosios kovos apygardą, Vyčio apygardą, Dariaus ir Girėno rinktinę, kuri vėliau prijungta prie Vyčio apygardos.

Antra šios partizanų srities istorijos knyga apima Vytauto ir Algimanto apygardas. Taip pat į knygą įtraukta ir Žalioji rinktinė, kuri veikė dabartinėje Radviliškio, Pakruojo rajonų teritorijoje, iš dalies ir Panevėžio bei Kėdainių rajonų teritorijoje.

Ji turėjo tapti ketvirta apygarda su Lietuvos laisvės sąjungos pavadinimu. Deja, visi jos vadai žuvo 1946–1947 metais ir išaugti tai rinktinėi į apygardą nebuvo lemta. Rinktinė skilo į dvi dalis.

Žalioji prisijungė prie Algimanto apygardos, o Lietuvos žalioji – prie Prisikėlimo apygardos. Žalioji rinktinė taip pat įtraukta į šio atlaso paskutinę dalį, – apie visus keturis leidinius ir jų turinį pasakojo R. Trimonienė.

Leidiniuose yra informacija apie partizanų kautynes su sovietinėmis represinėmis struktūromis, t. y. NKVD, pasienio kariuomene ir kitais dariniais. Istorikė sakė, kad atlasė partizanų vietos pažy-

mėtos ten, kur buvo žuvę ne mažiau kaip trys eiliniai partizanai. Jei žuvo garsus partizaninio judėjimo veikėjas vienas, jo žūties vieta irgi pažymėta.

Atlasas – labai trumpa informacija, kada, kur, kurioje vietoje ir kas žuvo. Šalia viso to yra pateikiami žemėlapiai, kad matytųsi, kokią Lietuvos teritoriją užėmė partizanų apygardos.

Vytauto apygardoje, įkurtoje 1945 metais, buvo Šarūno rinktinė, veikusi Kupiškio, Anykščių, iš dalies Rokiškio rajone.

1947 metais įkurta nauja Algimanto apygarda. Ji egzistavo labai trumpai, nes 1949 metais įvyko garsus Šimonių girios mūšis, kuriame žuvo visa šios apygardos vadovybė – Antanas Starkus-Montė, Antanas Slučka-Šarūnas, Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vadas. Likusi Žalioji rinktinė buvo prijungta prie Vyčio apygardos. Šarūno ir Kunigaikščio Margio rinktinės sugrįžo į Vytauto apygardos sudėtį.

Pasak R. Trimonienės, Vytauto apygardoje, į kurios sudėtį įėjo ir Kupiškio rajonas, 1945 metais vyko net 99 partizanų kautynės, o visose kitose apygardose tik 22–27. Taigi šis kraštas buvo labai karingas.

Istorikė sakė, kad stengtasi atlasą padaryti kuo informatyvesnį. Yra pažymėti paminklai, pastatyti žuvusiems partizanams atminti. Leidinyje pateiktos ir atrinktos partizanų nuotraukos. Jose daugelis asmenų identifikuoti, surašyti visi vardai ir pavardės, sla-

pyvardžiai. Čia pateikiamos naujausios visų partizanų sričių vadų ir Dariaus ir Girėno rinktinės būrio vadų archyviniais duomenimis patikslintos biografijos.

INFORMACIJOS ŠALTINIAI

R. Trimonienė teigė, kad pagrindinis informacijos šaltinis, rengiant partizaninių kovų atlasą, buvo KGB archyvas, dabar vadinamas Lietuvos ypatinguoju archyvu. Ten yra labai daug informacijos, kur ir kokios kautynės su partizanais buvo, kas žuvo ir t. t.

Visgi, anot istorikės, problema, kad 1944–1945 metais okupantai labai nemėgo rašyti žuvusių partizanų vardų ir pavardžių, dažniausiai įrašydavo nukautų žmonių skaičių, dar paminėdavo vado pavardę. Žuvusių partizanų, kaip jie vadino, banditų, skaičių paprastai padidindavo, nes nuo to priklausė jų premijų dydis. Kuo daugiau žmonių nužudydavo, tuo didesnes premijas gaudavo.

Leidinio sudarytojams labai padėjo ir įvairiose monografijose pateikti buvusių partizanų bendražygių, artimųjų prisiminimai, liudijimai.

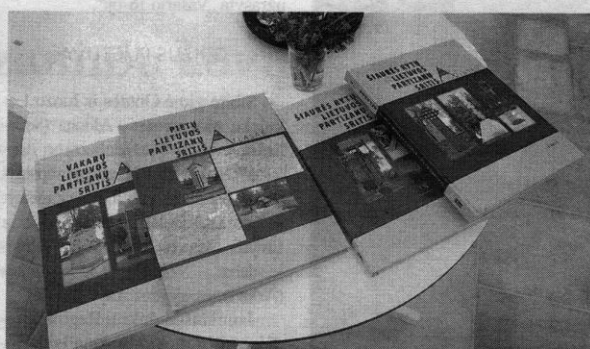
Taip pat tų atsiminimų rinkimo programa, kur žmonės patys rašė apie savo artimuosius, kurie partizanavo, kaip jų palaikys išvogė, kur jie palaidoti. Informacija apie partizanus rinkta ir pagal pastatytus paminklus jiems atminti.

„Minime geru žodžiu tuos žmones, kurie Sąjūdžio pradžioje pradėjo atsiminti savo žuvusius bendražygius ir artimuosius“, – sakė R. Trimonienė.

TIKLUMAS – Viena iš siekiamybių

D. Urbonienė papasakojo apie leidinio informacijos rinkimą Lietuvos ypatingajame archyve. Pasak jos, didelė problema buvo nustatyti 1944–1945 metais žuvusių partizanų asmenybes. Kaip minėta, ten dažniausiai nurodytas tik žuvusių partizanų skaičius, dar paminėtas vadas. Dažnai pavardės iškraipytos. KGB archyvuose tie dokumentai rašyti cheminiu pieštuku, dažniausiai ranka, sunkiai įskaitomi. Tik vėliau atsirado tekstai, spausdinti mašinėle.

Nukelta į 9 p.

Knogos apie Lietuvos partizanų kovų buvo netradicinė istorijos pamoka ir Kupiškio Povilo Matulionio progimnazijos mokiniams, atėjusiems su istorijos mokytoja Nijole Puzeliene. Autorės nuotraukos

Pristatė užbaigtą partizaninių kovų istorijos enciklopediją

Atkelta iš 7 p.

„Vienas mūsų tikslų buvo kuo tiksliau įrašyti gimimo metus, pavardes, vardus. Prieškario Lietuvoje buvo populiarūs dvigubi vardai. Aš dirbau tik su archyviniais dokumentais, o mano kolegė su žmonių prisiminimais. Abu dalykus reikia labai atidžiai vertinti, nes būna klaidų ir dokumentuose, ir žmonės ne viską tiksliai atsimena.

Neradome archyvuose duomenų, kad A. Starkus-Montė būtų

baigęs Adomynės pradžios mokyklą. Dėl to ir neįrašėme jo vardo. Dėl to ir neįrašėme jo vardo.

Priartėti prie tiesos padeda visų turimų šaltinių lyginamoji analizė“, – tvirtino istorikė.

Ji papasakojo, kad yra buvęs ne vienas atvejis, kad žmogui dingus be žinios po mūšio, jis laikytas žuvusiu ir paminkluose įrašytas kaip žuvęs. Bet vėliau yra atsiradęs ne vienas laikytas žuvusiu. Žmonės buvo suimami, ištremiami. Kai

kurie pasiliko tremties vietose gyventi po įkalinimo. Vardų ir pavardžių iškraipymai bylose prisidėjo prie to, kad apie jų likimą kitiems tapo nežinoma. Jau nebelikę jų artimųjų Lietuvoje. Sunku tokius atvejus išsiaiškinti.

„Dirbau prie Algimanto apygardos istorijos, rengiant antros leidinio dalies atlasą. Noriu paminėti jūsų kraštietę, buvusią kolegę Onutę Dapšytę-Kriukeliene, kurios penki broliai žuvo partizanau-

dami. Ji surinko dokumentus knygai „Kupiškio krašto partizanai“. Jais remtasi ir rengiant šį leidinį.

Taip pat renkant informaciją apie Algimanto apygardą, padėjo anykštėnas Gintaras Vaičiūnas“, – sakė istorikė.

D. Urbonienė patikslino, kad naujausi archyviniai duomenys rodo, kad vienas iš Algimanto apygardos vadų Pranciškus Galvydis-Valteris žuvo ne prie Aluotų kaimo, bet prie Denionių ežero.

Pasak jos, istorija po truputį pildoma. Bet nėra paprasta visa, kaip buvo, atskleisti.

Net ir šitame leidinyje yra dar nežinomų partizanų, kurie žuvo kautynėse. Nebėra artimųjų, nėra ko paklausti.

Be to, žmonės migravo. Į partizanų būrius ateidavo žmonių iš kitų rajonų.

Jų vietiniai nepažinojo, neatpažindavo išniekintų ir numestų miestų aikštėse.